

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет економіки та менеджменту
Кафедра міжнародних економічних відносин
та європейської інтеграції**

Кваліфікаційна робота на правах рукопису

КОВАЛЬЧУК Марина Леонідівна

УДК 338.124.4:657.6

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

“ Світові економічні кризи: вплив на ринок аудиторських послуг ”

за ОПП “Міжнародні економічні відносини” спец. 292 “Міжнародні економічні відносини” галузі знань 29 “Міжнародні відносини”

Подається на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. Л. Ковальчук

**Керівник роботи
Паламарчук Т.М.
к. е. н., доцент**

Житомир - 2025

АНОТАЦІЯ

Ковальчук М.Л. Світові економічні кризи: вплив на ринок аудиторських послуг. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) освітнього ступеня за ОПП “Міжнародні економічні відносини” галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено вплив світових економічних криз на ринок аудиторських послуг у глобальному та національному вимірах. Розглянуто основні тенденції розвитку аудиторської сфери в умовах нестабільності, визначено характер змін попиту на аудиторські послуги та адаптаційні можливості аудиторських компаній. Проведено аналіз показників найбільших аудиторських фірм світу та України. Запропоновано стратегічні напрями підвищення стійкості ринку аудиту до зовнішніх викликів.

Ключові слова: аудит, аудиторські компанії, аудиторська діяльність, глобалізація, ринок аудиторських послуг, світові економічні кризи, стратегія.

ANNOTATION

Kovalchuk M.L. Global Economic Crises: Impact on the Audit Services Market. – Qualification thesis manuscript.

Qualification thesis for obtaining the first (bachelor's) educational degree in the EPP "International Economic Relations" in the field of knowledge 29 "International Relations", specialty 292 "International Economic Relations". – Polissia National University, Zhytomyr, 2025. In the qualification work, the impact of global economic crises on the audit services market in global and national dimensions has been investigated. The main trends in the development of the auditing sphere under conditions of instability have been examined, the nature of changes in demand for audit services and the adaptive capabilities of audit companies have been determined. An analysis of indicators of the largest audit firms in the world and Ukraine has been conducted. Strategic directions for increasing the resilience of the audit market to external challenges have been proposed.

Keywords: audit, audit firms, auditing activities, globalization, audit services market, global economic crises, strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ ТА РИНКУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ.....	7
РОЗДІЛ 2. СТАН, АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА РИНКУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ.....	17
2.1. Світові економічні кризи та їх вплив на ринок аудиторських послуг.....	17
2.2. Ефективність українського ринку аудиторських послуг в умовах глобальної економічної нестабільності.....	27
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АДАПТИВНОСТІ РИНКУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ У КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ.....	34
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	41
ДОДАТКИ	46

ВСТУП

З початку XXI ст. світова спільнота зіткнулася з масштабними кризовими явищами, серед яких фінансово-економічна криза 2008-2009 рр., що розпочалася з краху іпотечного ринку США та охопила всі розвинені економіки світу, пандемічна криза 2020-2021 рр., спричинена поширенням COVID-19, що супроводжувалась безпрецедентними карантинними заходами та сучасна геополітична криза, що пов'язана з воєнною агресією РФ проти України, військовим протистоянням на Близькому Сході тощо. Такі глобальні кризові явища кардинально змінили світовий економічний ландшафт, призвели до банкрутства підприємств, безробіття, трансформації фінансових ринків, переосмислення ролі держави в економічному регулюванні.

Кожна з цих криз мала унікальний характер впливу на різні сектори економіки, демонструючи неоднорідність реакції окремих ринків на зовнішні шоки. Ринок аудиторських послуг, як інтегральна частина фінансової інфраструктури, виявив особливу чутливість до кризових явищ через тісну залежність від загального стану корпоративного сектору, регуляторних вимог та рівня довіри на фінансових ринках. Водночас аудиторська діяльність демонструє парадоксальну подвійність: з одного боку, економічні кризи скорочують попит на аудиторські послуги через фінансові труднощі клієнтів, з іншого боку, посилюють потребу в незалежній перевірці фінансової звітності для відновлення довіри інвесторів та кредиторів. Комплексний аналіз реакції світового та українського ринків аудиторських послуг на кризові явища дозволить виявити закономірності адаптаційних процесів, визначити фактори стійкості аудиторських компаній та розробити стратегічні рекомендації щодо підвищення їх конкурентоспроможності в умовах економічної невизначеності.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних та практичних підходів до світових економічних криз з позиції їх впливу на ринок аудиторських послуг.

У відповідності до мети головними *завданнями* кваліфікаційної роботи є:

- розкрити причини утворення світових економічних криз;
- проаналізувати вплив кризових явищ на ринок аудиторських послуг;
- дослідити ефективність вітчизняного ринку аудиторських послуг в умовах світових економічних зламів;
- розробити стратегічні напрями адаптивності вітчизняного ринку аудиторських послуг в умовах світових економічних криз.

Об'єктом дослідження є процеси впливу світових економічних криз на ринок аудиторських послуг.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів щодо світових економічних криз та їх вплив на ринок аудиторських послуг.

Методологічною основою дослідження є системний метод пізнання світових економічних криз та їх вплив на ринок аудиторських послуг в умовах глобальних викликів. Для вирішення окремих завдань дослідження використовувались: абстрактно-логічний та монографічний методи; табличний та графічний методи; прийоми аналізу і синтезу; індукції та дедукції; абстрагування; порівняння; деталізація тощо.

Інформаційну базу дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, інформаційні ресурси всесвітньої мережі Internet, нормативно-законодавчі джерела, статистичні дані та аналітичні звіти, матеріали власних спостережень.

Перелік опублікованих праць за темою досліджень:

1. Ковальчук М. Вплив COVID-19 на тенденції зовнішньоторговельних процесів. *Глобальний вимір сучасних проблем міжнародного бізнесу та менеджменту* : матеріали VII студент. наук. конф., 17 листоп. 2021 р. / Поліський національний університет, ф-т економіки та менеджменту, каф. міжнар. екон. відносин та європейської інтеграції. Житомир : ПНУ, 2021. С. 80-82.

2. Ковальчук М. Український бізнес в умовах російсько-української

війни. *Партнерство бізнесу та університетів : міжнародний контекст* : матеріали VIII наук. практ. студ. конф., присвяч. 100-річчю Поліського національного університету, 24 листоп. 2022 р. / Поліський національний університет, ф-т економіки та менеджменту, каф. міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції. Житомир : Поліський нац. університет, 2022. С. 57-58.

З. Ковальчук М. Вплив війни на міжнародну репутацію та бренд України: виклики для бізнесу та дипломатії. *Мировідбудова та глобальне економічне зростання: фокус дипломатії*: збірник матеріалів IX науково-практичної студентської конференції, 23 листоп. 2023 р. Житомир: Поліський нац. університет, 2023. С. 81-83.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів, вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків. Матеріали кваліфікаційної роботи розміщено на 46 стор. тексту комп'ютерного набору, містить 6 таблиць та 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ ТА РИНКУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ

У сучасній економічній науці особливе місце посідає дослідження економічних криз, які виступають як невід’ємна частина циклічного розвитку економічних систем. Незважаючи на постійні трансформації світової економіки, кризи залишаються повторюваним явищем, що впливають на фінансові ринки, виробничі процеси, рівень зайнятості та добробут населення. З огляду на різноманітність проявів і причин економічних криз, не існує загальноприйнятого, єдиного підходу до їхнього трактування. У контексті економіки, криза є обов’язковою фазою життєвого циклу будь-якої системи, злам, загострення економічних, соціальних, політичних протиріч [6]. З одного боку, вона виконує функцію механізму саморегулювання, вказуючи на межі розвитку, а з іншого - стимулює перехід до нової рівноваги. Кризу можна розглядати як фактичний так і потенційний стан, коли система функціонує нестабільно, а її окремі підсистеми втрачають ефективність. Такий стан зумовлює появу якісних змін, що призводять до диспропорцій, зупинки розвитку або навіть до руйнування елементів фінансової структури як окремих держав, так і світових ринків.

Економічна криза позначає момент, коли відбувається злам існуючої системи, порушується її рівновага та виникає стан нестабільності. У цьому сенсі криза - це складне, багатогранне економічне явище, сутність якого досі перебуває у стадії наукового осмислення. Протягом останнього століття, в умовах стрімкого науково-технічного прогресу, розбудови фінансових інституцій та появи нових фінансових інструментів, чітко окреслюється циклічний характер економічного розвитку. Типовими фазами економічного циклу є підйом, пік, спад і дно [13].

Систематизація існуючих наукових підходів до концептуалізації поняття «криза» дозволяє виокремити декілька фундаментальних інтерпретацій даного

феномену. Перший підхід розглядає кризу як проблемну ситуацію з високою ймовірністю негативних наслідків для функціонування системи. Другий підхід позиціонує кризу як природний процес життєдіяльності будь-якої складної системи, що характеризується циклічною повторюваністю. Третій підхід інтерпретує кризу як специфічну фазу розвитку системи, що характеризується значною дезорганізацією внутрішніх процесів, порушенням динамічної рівноваги та супроводжується негативними наслідками для системної стабільності.

У контексті економічної теорії криза розуміється як деструктивне явище, детерміноване комплексом різноманітних чинників, що проявляється через погіршення соціально-економічних параметрів системи, включаючи скорочення виробничих показників, зростання кількості банкрутств підприємств, збільшення рівня безробіття та деградацію добробуту населення. Фінансова криза, у свою чергу, характеризується як критичне погіршення функціонального стану фінансової системи, що унеможливорює ефективне виконання нею основних функцій щодо мобілізації, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів. Фундаментальною характеристикою кризових явищ є їх детермінованість системними шоками та структурною вразливістю економічних систем. Аналіз теоретичних досліджень у даній сфері засвідчує відсутність єдиного концептуального підходу до визначення сутності кризи, механізмів її виникнення та типології детермінуючих чинників.

У зарубіжній економічній літературі превалює концепція, згідно з якою криза розглядається як іманентна та неминуха характеристика ринкової економіки, що вимагає превентивної підготовки економічних суб'єктів та розробки механізмів мінімізації негативних проявів та впливів кризових явищ. Вітчизняна та світова економічна наука характеризується наявністю множини теоретичних концепцій, що пояснюють етіологію економічних та фінансових криз. Існуючі теоретичні школи, включаючи виробничу, обмінну, монетарну теорію перенакопичення та інші напрями, пропонують різноманітні

інтерпретації причинно-наслідкових зв'язків у механізмах виникнення кризових явищ.

Зокрема, М. Туган-Барановський, автор оригінальної теорії економічних криз, обґрунтував положення про те, що загальноекономічна криза ініціюється фінансовою кризою, а її подолання можливе через активізацію інвестиційної та соціальної політики. Серед детермінуючих чинників кризових явищ дослідник виділив нерациональний розподіл національного виробництва, диспропорційний розвиток галузевої структури економіки та дисбаланси в інвестиційних процесах. Представник австрійської школи економічної теорії Л. фон Мізес концептуалізував економічну кризу як одночасну кризу державних фінансів, подолання якої неможливе без системного коригування бюджетної політики [42]. Альтернативним чинником фінансових криз може виступати штучне обмеження грошової пропозиції з боку емісійних банків, що призводить до дефіциту ліквідності в економічній системі.

Узагальнення підходів до розуміння природи фінансових криз у працях представників різних економічних шкіл дозволяє сформулювати комплексне бачення їхніх кризових явищ. Фінансова нестабільність виступає не лише окремим феноменом, але й структурною складовою загальноекономічних диспропорцій, що акумулюються під впливом макроекономічних, інституційних та монетарних чинників. Зростаюча складність глобального фінансового середовища, посилення взаємозалежностей між країнами, технологічні зрушення та послаблення регуляторних механізмів сприяють еволюції кризових форм і механізмів їхньої трансмісії. Сучасні фінансові потрясіння все частіше набувають системного характеру, охоплюючи кілька сегментів економіки одночасно й виходячи за межі окремих національних господарств. У цьому контексті постає необхідність структурного аналізу типів кризових явищ за ключовими ознаками, що дозволяє виявити внутрішню логіку їх формування та поширення. Така класифікація сприяє глибшому розумінню особливостей кризових процесів та підвищує ефективність управлінських рішень у сфері економічної безпеки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація економічних криз

Ознаки	Види економічних криз
1. За збурюючими чинниками	грошово-фінансові
	політичні
	економічні
	технологічні
	глобалізаційні
2. За сферою охоплення грошово-фінансової системи	загальні
	банківської системи
	кредитні
	бюджетні
	кредитно-грошового обігу
	боргові
	валютні
	фондові
3. За масштабом поширення	міжнародні
	наднаціональні
	національні

Джерело: за даними [4]

Представлена класифікація демонструє складність і багатовимірність сучасних економічних криз, що характеризуються взаємодією множинних факторів та інституційних сфер. У сучасному науковому дискурсі фінансові кризи розглядаються як складні багатовимірні явища, що формуються під впливом широкого спектру збурюючих чинників, охоплюють різні сегменти грошово-фінансової системи та варіюються за масштабом поширення. Зокрема, з позиції причинно-наслідкового аналізу можна виокремити шість ключових детермінант, що зумовлюють виникнення кризових процесів. Серед них особливе місце посідають грошово-фінансові чинники, які є проявами монетарної нестабільності, включаючи дисфункції в сфері грошового обігу та порушення рівноваги на фінансових ринках. Такі явища, як правило, супроводжуються високою волатильністю та мають здатність швидко

поширюватися через канали фінансової трансмісії.

До політичних чинників належать інституційні порушення, що виникають внаслідок політичної нестабільності, змін у регуляторних підходах або зростання геополітичної напруги, що підривають довіру до економічної політики. Економічні передумови криз включають структурні дисбаланси, макроекономічні спотворення та циклічні коливання, які створюють фундамент для глибоких потрясінь у фінансовій сфері. Технологічні зміни, зокрема цифрова трансформація, поширення інновацій та деструкція традиційних бізнес-моделей, також дедалі частіше виступають каталізаторами фінансової нестабільності. Глобалізаційні чинники відображають тісну взаємозалежність національних економік, що сприяє транснаціональному поширенню кризових імпульсів через інтегровані канали торгівлі, фінансів і технологій.

У просторовому вимірі фінансові кризи розрізняються за ступенем географічного поширення та глибини охоплення економічної структури. Глобальні, або міжнародні кризи, характеризуються масштабністю та високою швидкістю трансмісії завдяки розвиненим мережам економічної інтеграції. Такі кризи впливають на світову економіку загалом і викликають хвилеподібні ефекти в суміжних країнах. Кризи наднаціонального рівня охоплюють інтегровані економічні простори – наприклад, регіональні об'єднання або валютні союзи – й поєднують у собі риси як національних, так і глобальних процесів. Національні ж фінансові кризи є локалізованими за територією, але не позбавлені здатності до експорту негативних ефектів через канали торгівлі та інвестицій.

Узагальнення причин економічних криз дає змогу виділити низку ключових груп чинників, що лежать в основі кризових процесів. Означені фактори демонструють значну гетерогенність щодо їхньої онтологічної природи, генетичних джерел та модальності впливу на макроекономічні процеси. Їх комплексний аналіз є важливою передумовою для розуміння динаміки економічної нестабільності (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Причини виникнення економічних криз

Причини	Характеристика
Відтворювальні і структурні	Трансформація етапів відтворювальних процесів та порушення їх збалансованості, що призводить до структурних деформацій в економіці, хвороблива динаміка галузевих диспропорцій та розподільних механізмів
Інституційні та організаційно-економічні	Дефіцит ефективних інституційних механізмів, недосконалість нормативно-правової бази, слабкість ринкових інститутів, деформації в системі економічного управління та регулювання
Державно-економічні та кон'юктурні	Недостатність адекватних інструментів та механізмів державного економічного регулювання, неефективна координація з ринковою динамікою, порушення макроекономічної стабільності
Зовнішньоекономічні	Дестабілізуючий вплив глобальних економічних потрясінь, кризові явища у світовій торгівлі, трансформація міжнародних інтеграційних процесів, деформація структури зовнішньоторговельного балансу, надмірна зовнішня заборгованість
Технологічні	Моральне та фізичне зношення технологічної бази, недостатність технологічних інновацій, обмеженість модернізаційних процесів у виробничих системах
Демографічні та природно-екологічні	Трансформація демографічної структури населення, вичерпання доступних природних ресурсів, надмірне антропогенне навантаження на екологічні системи, погіршення стану навколишнього середовища, дефіцит природних ресурсів
Соціокультурні та психологічні	Провокування кризових явищ у соціальній сфері, освітніх системах, культурному середовищі, етнічних відносинах, ідеологічних установах, формування деструктивних психологічних настроїв у суспільстві
Державно-правові та військові	Дестабілізація системи державного управління та правового регулювання, зниження ефективності політичних інститутів, воєнні конфлікти та соціальні протистояння, які негативно впливають на економічну стабільність

Джерело: за даними [4]

У генезисі кризових явищ значущу роль відіграють державно-економічні фактори, зокрема неузгодженість грошової та фіскальної політики, що дестабілізує економічне середовище. Зовнішньоекономічні чинники характеризуються впливом глобальних потрясінь, кризами світової торгівлі та

трансформацією інтеграційних процесів. Деформація зовнішньоторговельного балансу та надмірна заборгованість посилюють вразливість національних економік до зовнішніх шоків. Державно-правові та військові фактори проявляються через дестабілізацію системи управління, зниження ефективності політичних інститутів. Воєнні конфлікти руйнують економічну інфраструктуру та створюють невизначеність, що негативно впливає на інвестиційний клімат.

Зазначені категорії причин формують складні системи взаємозв'язків із синергетичним ефектом, який призводить до глибоких кризових процесів. Розуміння багатофакторної природи криз є критично важливим для розробки ефективних стратегій превенції в умовах глобалізованої економіки. Серед основних макроекономічних наслідків кризових станів найчастіше фігурують:

- високий рівень сальдо платіжного балансу;
- нестабільність валютного курсу;
- прискорення інфляційних процесів;
- значне збільшення зовнішнього боргу;
- зменшення обсягів міжнародних резервів країни [5].

Високе сальдо платіжного балансу свідчить про дисбаланс у зовнішньоекономічній діяльності, що може вказувати на перегрів економіки або надмірну залежність від імпорту чи капіталу. Нестабільність валютного курсу створює ризики для інвесторів і бізнесу, знижуючи довіру до національної економіки. Прискорення інфляції та зростання зовнішнього боргу підривають фінансову стійкість держави, ускладнюючи виконання бюджетних зобов'язань. Зменшення міжнародних резервів обмежує здатність центрального банку стабілізувати економіку, що робить країну вразливою до зламів [23].

Дослідження впливу економічних криз на рівні окремих компаній вимагає детального аналізу аудиторської сфери, як одного з основних механізмів забезпечення достовірності фінансової інформації. У періоди економічної нестабільності роль аудиту значно зростає, оскільки він слугує

гарантією прозорості фінансової звітності, що, у свою чергу, є необхідною умовою довіри до суб'єктів господарювання.

Аудит як інструмент незалежного контролю виявляє можливості розвитку підприємницької діяльності, оцінює ефективність суб'єкта господарювання, його відповідність законодавству та достовірність відображення операцій у бухгалтерському обліку і звітності. Об'єкти аудиторської перевірки структуруються у дві основні групи [1]. Перша включає ресурси: засоби праці (будівлі, обладнання), предмети праці (сировина, матеріали, напівфабрикати), трудові та фінансові ресурси, нематеріальні активи. Друга група охоплює господарські процеси: економічну діяльність, впровадження технологій, системи продуктивності, регулювання та внутрішнього аудиту.

В міжнародній практиці, відповідно до об'єктів аудиторської перевірки, розрізняють три основні типи аудиту: операційний аудит; погоджений аудит; аудит фінансової звітності [1]. Операційний аудит передбачає оцінку частини процедур і методів господарської діяльності підприємства з метою встановлення рівня продуктивності та ефективності, за результатами чого формулюються практичні рекомендації щодо вдосконалення операційних процесів. Погоджений аудит, відомий також як аудит на відповідність, має на меті визначити, наскільки фактична діяльність персоналу відповідає правилам та процедурам, встановленим керівництвом. Аудит фінансової звітності спрямований на перевірку того, чи складена фінансова звітність узгоджується з загальноприйнятими принципами бухгалтерського обліку або іншими застосовуваними в межах суб'єкта господарювання обліковими стандартами.

В умовах функціонування ринкових механізмів, різноманітних форм власності та необхідності ефективного управління виробничими процесами виникає об'єктивна потреба у зовнішньому незалежному контролі, реалізацію якого забезпечує інститут аудиту. Відповідно до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», аудит фінансової звітності трактується як процес формування незалежної та об'єктивної думки про

достовірність фінансової чи консолідованої звітності українських або іноземних суб'єктів господарювання шляхом аналізу облікових даних відповідно до положень чинних національних і міжнародних стандартів. Це визначення підкреслює незалежний характер аудиторської діяльності та її орієнтованість на дотримання стандартів фінансової звітності, що відповідає загальноприйнятій міжнародній практиці [28].

Забезпечення якості аудиторських послуг потребує методичних підходів, що поєднують міжнародний досвід та національне регулювання. Якість аудиту є багатовимірною категорією, що включає професійні, технічні та етичні складові діяльності. Ключовим елементом високої якості є задоволення клієнтських потреб через розуміння специфічних очікувань замовників. Оскільки клієнти базують управлінські рішення на результатах аудиту, якісна перевірка формує довіру до аудитора та репутацію клієнта. Аудитори повинні враховувати специфіку підприємства, галузеві особливості та індивідуальні ризики. Гнучкість взаємодії передбачає адаптацію процедур та надання консультацій. Клієнти очікують практичних рекомендацій, а не лише виявлення помилок. Прозорість висновків критично важлива - звіти мають бути зрозумілими для користувачів без спеціалізованих знань.

Висока якість аудиту підтримується завдяки функціонуванню внутрішнього контролю, який дозволяє виявляти слабкі місця в організації роботи фірми, оцінювати ефективність процедур контролю якості та визначати можливості для вдосконалення аудиторських процесів. Оцінка якості аудиторських послуг здійснюється також через перевірку відповідності міжнародним стандартам, зокрема Міжнародним стандартам аудиту (МСА), які встановлюють єдині вимоги до процесу перевірки, документування результатів і складання аудиторських висновків [21]. Відповідність цим стандартам є основою якісного аудиту, адже вона забезпечує об'єктивність, прозорість та відповідність міжнародним і національним нормам, що сприяє зростанню довіри з боку клієнтів та інвесторів.

Сучасні методи оцінки якості аудиторських послуг охоплюють широкий

спектр інструментів, які забезпечують точність, ефективність і надійність результатів. До них належать статистичні методи, використання новітніх технологій та вдосконалення методології перевірки з урахуванням вимог ринку. Відповідність стандартам аудиту, насамперед Міжнародним Стандартам Аудиту (МСА), є основною умовою забезпечення високої якості аудиту. Ці стандарти уніфікують підходи до проведення перевірок, що сприяє забезпеченню порівнянності, прозорості та надійності аудиторських результатів на міжнародному рівні [20].

МСА висвітлює ключові елементи системи контролю якості як на рівні аудиторської фірми, так і в межах конкретного завдання. Особливу увагу стандарт приділяє дотриманню етичних норм - чесності, об'єктивності, конфіденційності та незалежності. Також стандарт визначає вимоги до організації процесу аудиту - від планування і виконання процедур до їх належного документування та моніторингу. В Україні національні стандарти адаптовані до МСА з урахуванням чинного законодавства та специфіки економічного середовища. Закон України «Про аудиторську діяльність» встановлює основи для сертифікації, ліцензування та контролю якості вітчизняного аудиту [28]. Відповідність цим вимогам гарантує легітимність діяльності аудиторів і відповідність міжнародним стандартам.

Дотримання аудиторських стандартів забезпечує професіоналізм та довіру до результатів перевірки, підвищуючи якість послуг і сприяючи інтеграції національної системи у світову економіку. Достовірність інформації є базовим принципом аудиту. Аудитори зобов'язані забезпечувати точність та повноту даних через системне збирання, аналіз і оцінку доказів, оскільки користувачі звітності приймають рішення на основі результатів перевірки. Процес має бути прозорим з незалежними результатами.

РОЗДІЛ 2.

СТАН, АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА РИНКУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ

2.1. Світові економічні кризи та їх вплив на ринок аудиторських послуг

Економічні кризи є невід'ємною складовою циклічного розвитку сучасних ринкових економік, що характеризуються періодичністю виникнення та значним деструктивним впливом на соціально-економічні системи. Аналіз таких кризових подій дозволяє виявити закономірності їх розвитку, механізми трансмісії шоків між економічними суб'єктами та оцінити ефективність антикризових заходів.

У 2008 р. світ зіткнувся з однією з наймасштабніших фінансових криз ХХІ ст., що почалася в США зі сфери іпотечного кредитування. Проблеми на ринку високоризикових кредитів швидко поширилися на банківський сектор і спричинили хвилю банкрутств, зокрема таких гігантів, як Lehman Brothers. Наслідки цієї кризи відчували практично всі країни світу: знизився ВВП, зросло безробіття, зменшились обсяги інвестицій і значно впала довіра до фінансових установ [15].

У 2019-2020 рр. світова економіка увійшла в стан рецесії. Причиною цьому стала пандемія COVID-19. Це було непередбачуване явище, що вплинуло на економіку світу та України завдавши великих збитків багатьом індустріям в тому числі змусивши призупинити туристичний ринок, збільшити безробіття та закриття бізнесів, що негативно вплинуло на аудиторський ринок, адже зменшило кількість клієнтів.

Не дивлячись на те, що наслідки кризи спричиненні пандемією ще не вдалось нівелювати у 2022 р. сталось загострення на політичній арені. Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну ще більше загострив економічну ситуацію у світі. Ця трагедія не лише вплинула на економічну, а й загострила політичну ситуацію в країнах, які не є учасниками конфлікту та спричинило

накладення санкцій, що мало як негативні так і позитивні наслідки на економіку усіх країн.

Процес глобалізації характеризується амбівалентним впливом на сучасні економічні системи, демонструючи як значні переваги, так і суттєві ризики для макроекономічної стабільності. З одного боку, поглиблення міжнародної економічної інтеграції сприяє підвищенню продуктивності виробництва через оптимізацію розподілу ресурсів і спеціалізацію країн відповідно до їхніх компаративних переваг. Інтенсифікація міждержавного співробітництва створює сприятливі умови для розширення торговельних відносин, обміну технологіями та залучення іноземних інвестицій, що стимулює інноваційний розвиток та модернізацію виробничих процесів. Водночас глобалізаційні процеси генерують нові виклики для фінансової стабільності та економічної безпеки національних держав. Лібералізація капіталових потоків та інтеграція фінансових ринків призводять до формування системних ризиків, пов'язаних із швидким переміщенням великих обсягів спекулятивного капіталу між країнами. Крім того, глобалізація ускладнює процеси державного регулювання економіки, оскільки національні уряди втрачають частину контролю над макроекономічними процесами.

У сучасних умовах практично жодна країна світу не може залишатися ізольованою від глобальних економічних потрясінь, що особливо яскраво проявилось протягом ХХІ століття. Механізми трансмісії кризових явищ через торговельні канали, фінансові зв'язки та психологічні фактори забезпечують швидке поширення негативних шоків між національними економіками. Наслідки таких кризових процесів зазвичай виявляються у формі макроекономічної дестабілізації, що включає інфляційні процеси, зростання рівня безробіття, скорочення валового внутрішнього продукту, девальвацію національних валют та погіршення інвестиційного клімату [10]. Показовим у контексті аналізу економічної нестабільності є характер змін світового валового внутрішнього продукту в періоди криз. Коливання цього показника дозволяють виявити загальні тенденції скорочення економічної активності та

швидкість подальшого відновлення (рис.2.1).

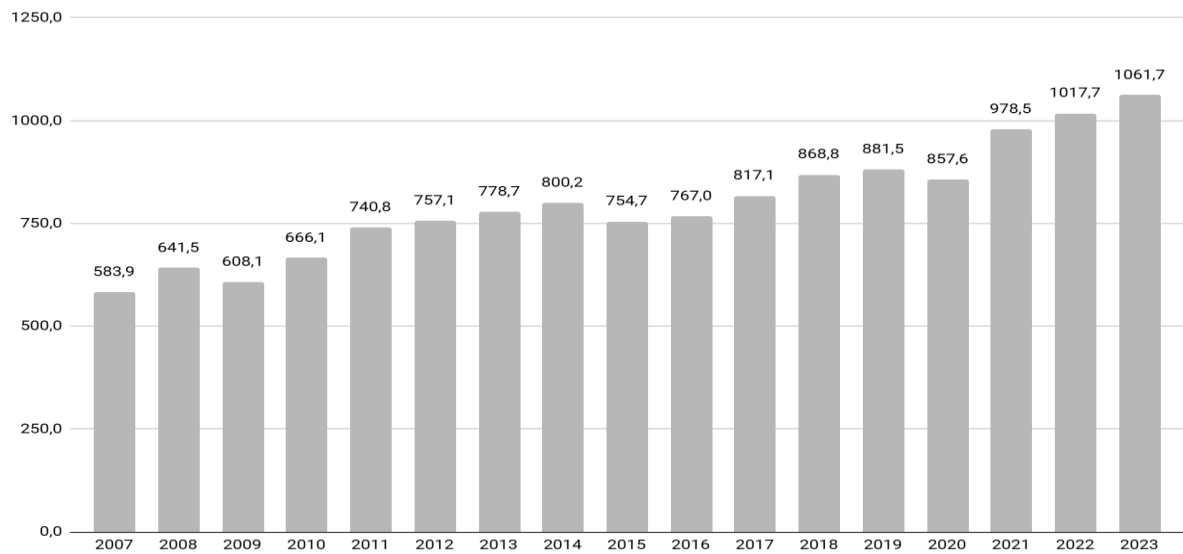

Рис. 2.1. Динаміка світового ВВП, трлн дол США

Джерело: за даними [49].

У динаміці світового валового внутрішнього продукту за 2007–2023 р. чітко простежується вплив глобальних економічних та політичних шоків, що мали суттєві наслідки для світової економіки. У 2008 р., під впливом світової фінансової кризи, відбулося перше значне скорочення глобального ВВП: з 641,5 трлн дол. США у 2008 р. він зменшився до 608,1 трлн дол. у 2009 р. Світова економіка зазнала глибокого спаду, який супроводжувався зростанням безробіття, зменшенням обсягів виробництва та глобальними дисбалансами. У 2010 р. розпочалося поступове економічне відновлення: ВВП зріс до 666,1 трлн дол. США.

У 2019 р. світовий ВВП становив 881,5 трлн дол. США, однак у 2020 р. він знизився до 857,6 трлн дол., що стало наслідком масштабних карантинних обмежень, зупинки частини виробництв, падіння попиту та порушення логістичних ланцюгів. Проте вже у 2021 р., завдяки адаптації до нових умов, впровадженню цифрових технологій та поступовому послабленню карантину, світове ВВП зріс до 978,5 трлн дол. США, що свідчить про відновлення глобальної економіки після пандемічного шоку.

У 2022–2023 рр. світова економіка знову опинилася під тиском

внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Це спричинило серйозні зміни у глобальних енергетичних, сировинних та фінансових потоках, а також стала каталізатором нових санкційних режимів, порушення міжнародної торгівлі та підвищеної інфляційної волатильності. Незважаючи на складні умови, світовий ВВП продовжував зростати: у 2022 р. він досяг 1017,7 трлн дол. США, у 2023 р. - 1061,7 трлн дол. США, що свідчить про загальну стійкість світової економіки в умовах турбулентності.

Зазначені глобальні процеси по-різному позначилися на економіках окремих країн, залежно від їхньої структури, рівня інтеграції у світовий ринок та внутрішньої політичної ситуації. Національні економіки, зокрема такі як Україна, відчули ці впливи ще гостріше через структурні вразливості та високий ступінь залежності від зовнішньоекономічної кон'юнктури (рис. 2.2).

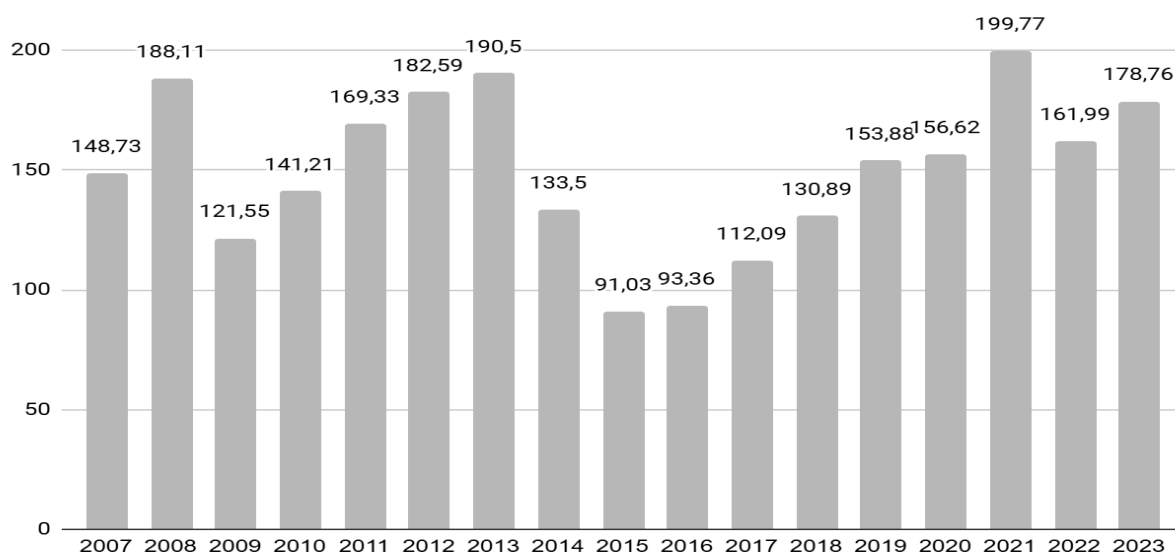

Рис. 2.2. Динаміка ВВП України, млрд дол США

Джерело: за даними [49].

У 2008 р. ВВП України досяг позначки 188,11 млрд дол. США, однак у 2009 р. відбулося різке скорочення до 121,55 млрд дол. унаслідок впливу світової фінансової кризи. Це зниження відображає спад інвестиційної активності, скорочення експорту, зниження обсягів виробництва та падіння довіри іноземних партнерів. У 2020 р. економіка України демонструвала стійкість до кризових явищ спричинених початком пандемії COVID-19 і у 2021 р. ВВП зросло до 199,77 млрд дол. США, що стало можливим завдяки

пом'якшенню карантинних заходів, пожвавленню внутрішнього ринку та підтримці окремих галузей державою. Початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 р. суттєво погіршив макроекономічну ситуацію. У результаті збройної агресії рівень ВВП знизився до 161,99 млрд дол. США. У 2023 р. відбулося певне відновлення - валовий внутрішній продукт зріс до 178,76 млрд дол. США.

Одними із ключових макроекономічних індикаторів, що дозволяють відстежувати вплив кризових ситуацій на національну економіку, є обсяги зовнішньої торгівлі (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка експорту та імпорту України, млрд дол США

Рік	Експорт товарів	Імпорт товарів	Сальдо	Експорт послуг	Імпорт послуг	Сальдо
2008	67,0	85,6	-18,6	12,3	6,5	5,8
2009	39,7	45,4	-5,7	10,1	5,2	4,9
2010	51,4	60,7	-9,3	12,3	5,4	6,9
2011	68,4	82,6	-14,2	14,2	6,2	8,0
2012	68,8	84,7	-15,9	13,6	6,7	6,9
2013	63,3	77,0	-13,7	14,8	7,6	7,2
2014	53,9	54,4	-0,5	11,5	6,4	5,1
2015	38,1	37,5	0,6	9,7	5,5	4,2
2016	36,3	39,2	-2,9	9,9	5,3	4,6
2017	43,3	49,6	-6,3	10,7	5,5	5,2
2018	47,3	57,2	-9,9	11,7	6,4	5,3
2019	50,1	60,8	-10,7	15,7	7,0	8,7
2020	49,2	54,3	-5,1	11,1	5,2	5,9
2021	68,1	72,8	-4,7	13,2	7,6	5,6
2022	49,2	54,3	-5,1	9,2	3,0	6,2
2023	37,6	63,8	-26,2	9,0	5,4	3,6

Джерело: за даними [9]

У період глобальної фінансової кризи 2008–2010 рр. спостерігалось

істотне скорочення зовнішньоторговельної активності України. Так, у 2009 р. обсяги експорту товарів зменшилися з 67,0 млрд дол. США у 2008 р. до 39,7 млрд дол. США, що становить падіння на майже 60 %. Імпорт товарів у цей період скоротився на понад 50 %. Незважаючи на незначне відновлення у 2010 р., докризовий рівень експорту та імпорту був досягнутий лише в 2011–2012 рр., що вказує на відносно повільну адаптацію зовнішньоторговельної сфери до нових економічних умов. В цей період експорт та импорт послуг знизився на понад 2 та 1 млрд дол. США відповідно.

Динаміка показників зовнішньої торгівлі України у 2020 році частково була зумовлена впливом пандемії Covid-19. Зокрема, у порівнянні з 2019 р. обсяг товарного експорту скоротився на 0,9 млрд дол. США. Що стосується імпорту, то його вартість у 2020 році зменшилася на 6,5 млрд дол. США. Загальне зниження попиту спричинило скорочення імпортних поставок за всіма основними товарними групами. У 2021 р. відбулося суттєве зростання: обсяг експорту товарів зріс до 68,1 млрд дол. США, а імпорту - до 72,8 млрд дол. США, що зумовлено відновленням глобального попиту, стабілізацією логістики та зростанням цін на сировинну продукцію, яка становить значну частку українського експорту. В той же час вітчизняний експорт послуг знизився на понад 4,5 млрд дол. США, в той час як импорт послуг - лише на 2,8 млрд дол. США.

Найбільші трансформації у зовнішній торгівлі України відбулися у 2022–2023 рр., які стали наслідком повномасштабного вторгнення РФ на територію держави. У 2022 р. обсяг експорту українських товарів знизився до 49,2 млрд дол. США, відповідно импорт товарів до 54,3 млрд дол. США. У 2023 р. негативна тенденція щодо вітчизняного експорту товарів зберігалася, водночас обсяги імпорту товарів зросли до 63,8 млрд дол. США, що є свідченням зростання залежності національної економіки від імпортової продукції на тлі скорочення виробництва та експорту продукції внаслідок бойових дій, блокади портів, руйнування інфраструктури тощо. Експорт вітчизняних послуг не досяг рівня показників перед пандемією та зазнав ще

більшого падіння в період війни. Імпорт вітчизняних послуг в свою чергу знизився понад половину, однак почав відновлюватись у 2023 р. Такі співвідношення експорту й імпорту послуг призводять до значного дефіциту зовнішньоторговельного балансу та підвищує ризики для макроекономічної стабільності країни.

У світлі актуальних глобальних подій зростає значення дослідження змін, що відбуваються на ринку аудиторських послуг під впливом кризових явищ. Особливої уваги заслуговує виявлення тенденцій у розвитку цього сегмента в нестабільних умовах. Помітною є трансформація підходів, які застосовують провідні компанії для забезпечення своєї стійкості. Зміни у стратегічних орієнтирах супроводжуються коригуванням операційних моделей та інвестиційної політики. Це, у свою чергу, впливає на динаміку їх зростання та здатність утримувати конкурентні позиції (рис. 2.3).

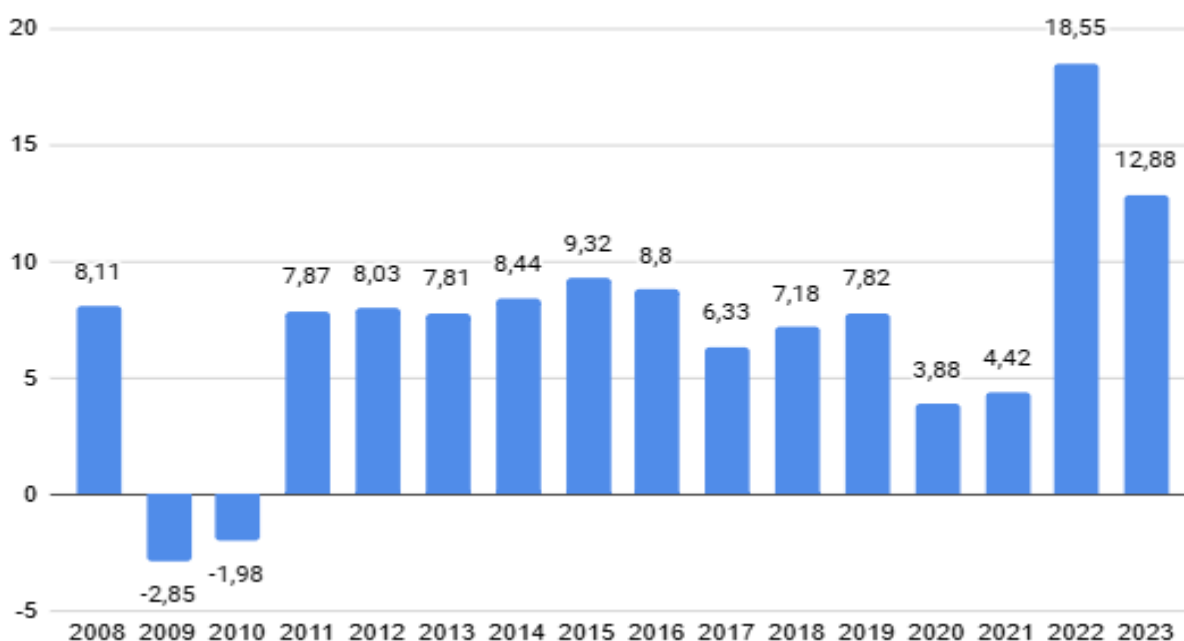

Рис. 2.3. Темпи приросту доходів ТОП 100 аудиторських компаній, %

Джерело: за даними [46].

Фінансова криза, що розпочалася в кінці 2008 р. суттєво вплинула на світовий ринок аудиторських послуг. Основними чинниками, що вплинули на світовий ринок аудиторських послуг є: зменшення обсягів інвестицій, зниження платоспроможності підприємств, скорочення операційної активності та зростання кількості банкрутств, що призвело до зменшення

клієнтської бази. У цих умовах попит на традиційні аудиторські послуги зазнав зниження, оскільки компанії почали скорочувати витрати, у тому числі й на зовнішній аудит. Проте починаючи з 2011 р. світовий ринок аудиторських послуг тримався стабільних показників.

У 2020 р. через пандемію COVID-19 відсоток зростання доходів компаній знизився, але не так суттєво, як при попередній кризі. Відсоток зростання доходів становив 3,88 %, що майже на 7 % більше, ніж відсоток у 2019 р. Причиною меншої стрімкості зростання доходів стало скорочення кількості клієнтів, але не таке значне, поскільки в умовах пандемії відбувся процес цифровізації та більшість компаній почали працювати в режимі онлайн.

У 2022 р. відбувся зріст відсотку доходів аудиторських компаній спричинений зняттям карантинних обмежень, створенням нових бізнесів для яких зовнішні аудиторські послуги були необхідні та збільшенням попиту на аудити, адже на світову економіку почала впливати політична ситуація в світі, а саме початок повномасштабного вторгнення. У 2023 р. темпи приросту зменшились на понад 5,5 відсотків.

Вплив криз не завжди є негативним. Завдяки кризовим ситуаціям аудиторські компанії краще адаптуються до економічного, політичного та соціального клімату та зменшують впливу економічної нестабільності на компанію. Важливо зазначити, що з початком пандемії на перший план вийшли питання цифровізації процесів: використання хмарних технологій, електронних документів, систем віддаленого доступу до фінансової інформації. Аудитори були змушені переорієнтуватися, опановуючи нові інструменти для збирання доказів. Відбулися зміни у складі провідних компаній, які зуміли відреагувати на зовнішні виклики. Перевагу отримують ті аудиторські фірми, що продемонстрували високий рівень гнучкості та здатність до адаптації в умовах кризових перетворень.

Ключовими учасниками глобального ринку аудиторських послуг традиційно залишаються компанії так званої “Великої четвірки”. До цієї групи належать Deloitte, PWC, EY та KPMG. Саме ці компанії формують основні

тенденції в галузі (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Топ 10 аудиторських компаній у світі за доходами, млрд дол США

№	Назва компанії	Рік						2024 р. до 2019 р.,%
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	
1	Deloitte	46,2	47,6	50,2	59,3	64,9	67,2	145,5
2	PwC	42,5	43,0	45,1	50,3	53,0	55,4	130,4
3	EY	34,8	37,2	40,0	45,4	49,4	51,2	147,1
4	KPMG	29,0	29,8	32,1	34,6	36,0	38,4	132,4
5	BDO	9,0	9,6	10,3	12,8	14,0	14,0	155,6
6	RSM	5,4	5,7	6,3	7,3	9,4	10,0	185,2
7	Grant Thornton	5,5	5,7	5,8	7,2	2,4	5,7	104,0
8	Nexia International	4,3	4,5	4,7	2,9	5,0	5,0	116,3
9	Crowe Horwath	4,3	4,4	4,2	4,6	5,3	4,3	100,0
10	Baker Tilly	3,6	3,9	4,0	4,3	5,2	4,3	119,4

Джерело: за даними [43,44,45].

Аудиторські компанії “Великої Четвірки” демонструють поступове збільшення доходів упродовж аналізованого періоду. Так, Deloitte наростила обсяги виручки з 46,2 млрд дол. США у 2019 р. до 67,2 млрд у 2024 р., що свідчить про стабільний розвиток навіть в умовах глобальних криз; EY у 2024 р. також досягла високих фінансових результатів, що становило 51,2 млрд дол. США; KPMG демонструє повільнішу, але стійку динаміку зростання, зокрема з 29,0 до 37,2 млрд дол. США.

Компанія BDO, яка посідає п’яту позицію, демонструє стабільне зростання доходів упродовж 2019–2023 рр., а саме: з 9,0 до 14,0 млрд дол. США. Такий приріст свідчить про поступове розширення клієнтської бази, а також підвищення ефективності управління в умовах цифровізації та глобальної нестабільності. RSM має найстабільнішу позитивну динаміку серед компаній поза Великої четвірки, її доходи зросли майже вдвічі – з 5,4 млрд дол. США у 2019 р. до 10,0 млрд дол. США у 2024 р. У той же час серед

інших учасників ринку аудиторських послуг спостерігаються як значні прирости, так і раптові зниження доходів. Так, Grant Thornton характеризується нестабільною динамікою доходів: після поступового зростання з 4,3 млрд дол. США у 2019 р. до пікових 7,2 млрд дол. США у 2022 р., проте у 2023 р. компанія зазнала значного падіння до 2,4 млрд дол. США. Компанія Nexia International у 2022 р. зафіксувала різке падіння доходів – з 4,7 млрд дол. США у 2021 р. до 2,9 млрд дол. США, проте у наступні два роки доходи збільшились до 5,3 млрд дол. США у 2024 р., що свідчить про вплив політичної нестабільності, до якого компанія швидко адаптувалась. Crowe Horwath зберігає помірну позитивну динаміку: зростання доходів з 4,3 млрд дол. США у 2019 р. до 5,3 млрд дол. США у 2024 р. відбувалося поступово й стабільно. Baker Tilly, яка замикає десятку, показала скромне, але стабільне зростання доходів упродовж 2019–2023 рр. – з 3,6 млрд дол. США до 5,2 млрд дол. США, однак у 2024 р. спостерігається зниження доходів компанії до 4,3 млрд дол. США.

Серед провідних гравців глобального ринку аудиторських послуг особливої уваги заслуговує компанія PricewaterhouseCoopers (PwC), яка посідає домінуючі позиції у міжнародній мережі професійних сервісів та демонструє винятковий рівень експертизи у сфері аудиту, оподаткування та стратегічного консалтингу. Корпоративна присутність PwC охоплює понад 150 країн світу, що забезпечує глобальний охопит клієнтської бази та дозволяє компанії надавати інтегровані міжнародні рішення для транснаціональних корпорацій, урядових інституцій та організацій третього сектору [42].

Багатосекторальна спеціалізація PwC охоплює широкий спектр професійних послуг, демонструючи значну експертизу фірми у різноманітних сферах бізнес-консультування зберігаючи свій основний фокус на традиційному аудиті фінансової звітності та стратегіях податкового планування. Враховуючи широкий спектр послуг та експертизу PwC у різних сферах бізнес-консультування, доцільно розглянути фінансові показники компанії, які відображають її успішність та ринкову позицію (рис. 2.4).

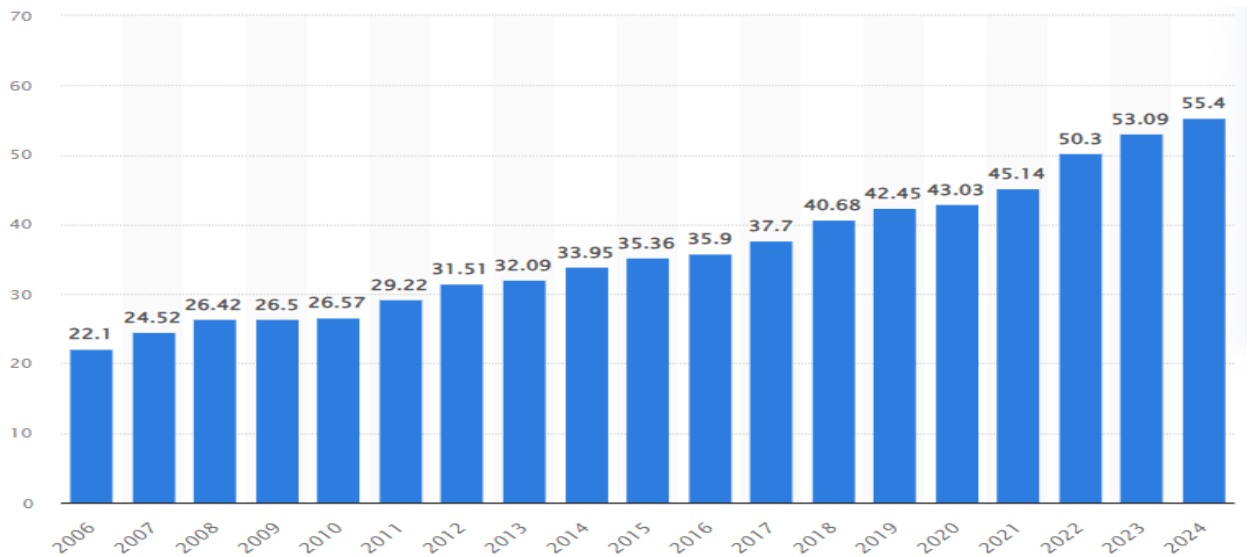

Рис. 2.4. Динаміка сукупного валового доходу PWC, млрд дол США

Джерело: за даними [48].

PWC має репутацію стабільної компанії і це можна побачити з показника валового доходу компанії. У кризових ситуаціях 2008, 2020 та 2022 рр. дохід компанії продовжує зростати. Важливо уточнити що у 2022 р. компанія припинила роботу на рф та не надає послуги фізичним та юридичним особам, уряду та державним підприємствам країни агресора [42]. Не зважаючи на втрату одного з сегментів ринку в 2022 р. компанія збільшила свій дохід на понад 5 млрд дол США і продовжує стрімко зростати.

2.2. Ефективність українського ринку аудиторських послуг в умовах глобальної економічної нестабільності

У ХХІ столітті економічні кризи мають глобальний характер і впливають на всі країни без виключення. Україна не є винятком та перебуває під впливом таких викликів, що зумовлює підвищену увагу до стану її економічних секторів. Водночас певні сегменти ринку, зокрема ринок аудиторських послуг, продовжують функціонувати в умовах зламів та трансформацій. Аналіз кількісних показників дозволяє оцінити, наскільки ефективно суб'єкти аудиторської діяльності в Україні реагують на економічні виклики. Зміни в

обсягах наданих послуг відображають як внутрішні процеси трансформації галузі, так і вплив зовнішнього середовища (рис. 2.5).

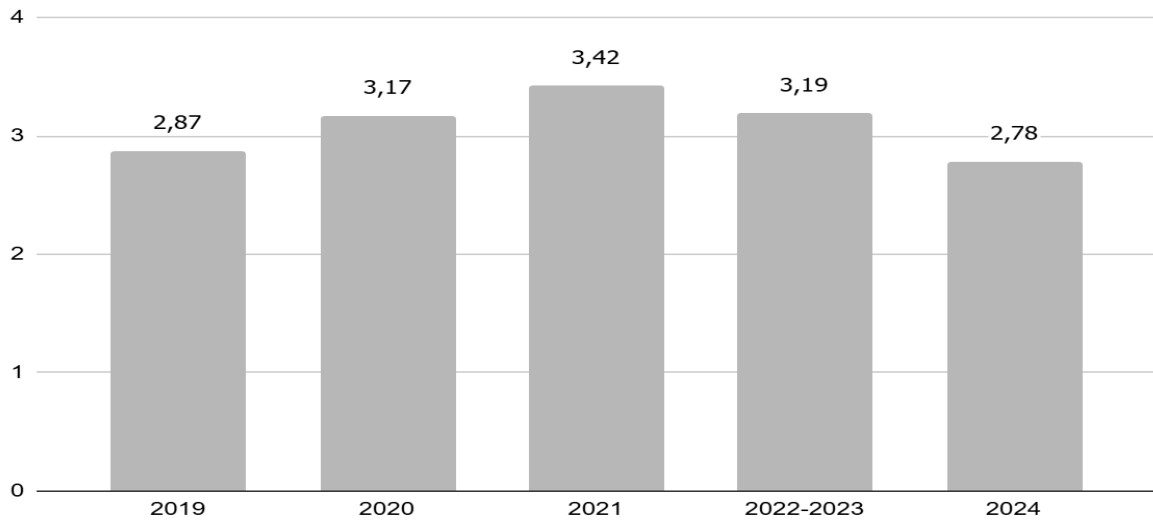

Рис. 2.5. Динаміка обсягу аудиторських послуг, наданих суб'єктами аудиторської діяльності, млрд грн

Джерело: за даними [2,26].

Упродовж 2019-2021 рр. ринок аудиторських послуг в Україні демонстрував помірне, але стабільне зростання. Україна є однією з передових країн в плані ІТ-технологій, особливо в фінансовій сфері, що надало можливість розвиватись та мати стабільне зростання в умовах карантину та нівелювати негативні наслідки. Проте, з 2022-2023 рр. відбулося зниження показників обсягу РАП. Зменшення кількості САД та клієнтів аудиторських послуг, проблеми з інфраструктурою, міграція робочої сили в безпечніші зони, мобілізація тощо негативно впливають на показники вітчизняного ринку аудиторських послуг (табл. 2.3.).

Конкуренція на вітчизняному ринку аудиторських послуг є великою. Не дивлячись на кризові явища кількість аудиторів тримається в приблизно однаковому діапазоні. Кількість суб'єктів аудиторської діяльності починаючи з 2019 р. поступово зменшується. В порівнянні з 2019 р. у 2024 р. кількість САП в Україні зменшилась на 93 або на 10,3%. На українському ринку аудиторських послуг основними гравцям є “Велика Четвірка”, що надають

послуги згідно міжнародних стандартів, працюють з міжнародними клієнтами та мають репутацію відповідальної компанії.

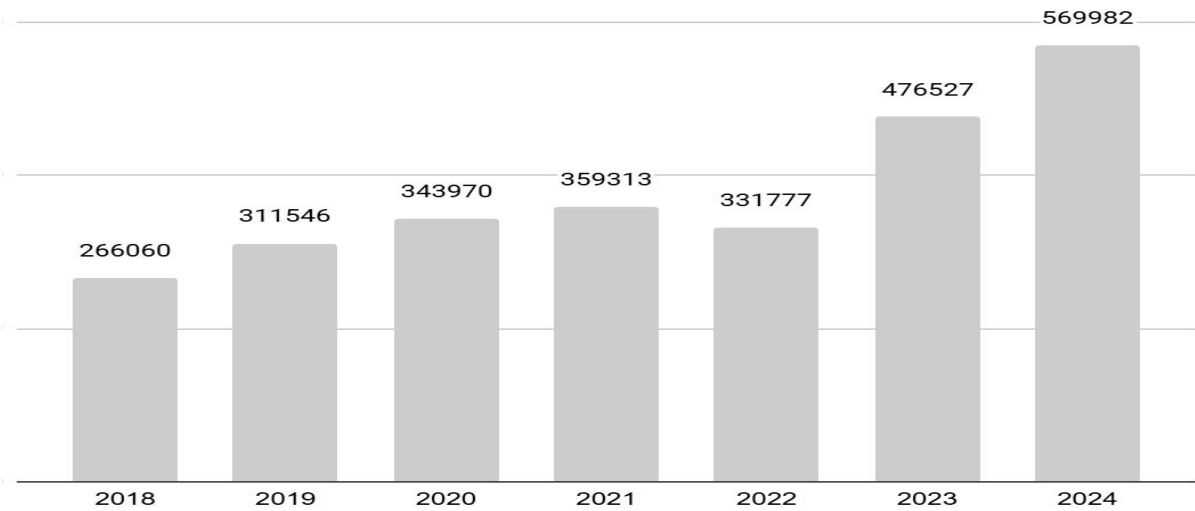
Таблиця 2.3.

**Динаміка кількості аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності
в Україні**

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022-2023 рр.	2024 р.	2024 р. до 2019 р., %
Кількість аудиторів, од.	2720	2713	2683	2711	2747	101,0
Кількість САД, од.	900	893	879	835	807	89,7
Обсяг аудиторських послуг, наданих САД, млн грн – в цілому	2870	3170	3420	3190	2780	96,9
у т.ч. з розрахунку на САД, млн грн	3,2	3,5	3,9	3,8	3,4	106,3

Джерело: за даними [2,26].

Це ускладнює ситуацію на ринку і зменшує кількість клієнтів в інших фірмах. Доказом цього може слугувати збільшення доходів однієї з компаній “Великої Четвірки”, що вказує на ще збільшення впливу цих компаній на вітчизняному ринку. Розглянемо доходи однієї з філій компанії PWC (2.6).

**Рис. 2.6. Динаміка доходів ТОВ “ПРАЙСУОТЕРХАУСКУПЕРС
АУДИТ”, тис грн**

Джерело: за даними [29].

Фінансова траєкторія ТОВ “ПРАЙСУОТЕРХАУСКУПЕРС АУДИТ” в період пандемічної кризи COVID-19 демонструє винятковий рівень стійкості, зберігаючи позитивну динаміку доходів завдяки швидкій адаптації до дистанційних форм роботи та зростаючому попиту на консультаційні послуги з боку клієнтів, які потребували експертної підтримки для навігації в умовах економічної невизначеності. Повномасштабна російська агресія у лютому 2022 р. спричинила суттєву зміну операційного середовища, що призвело до скорочення доходів компанії понад 20 млн грн. Деструктивна динаміка обумовлювалась географічною локалізацією офісної мережі - два з трьох офісів розташовувались у зонах бойових дій, що унеможливило їх функціонування. Руйнування критичної інфраструктури та внутрішня міграція створили додаткові бар'єри для бізнес-процесів.

Подальша динаміка засвідчила винятковий рівень адаптивності компанії. У 2023 р. досягнуто зростання доходів понад 40% порівняно з 2022 р. до 0,5 млрд грн. У 2024 р. спостерігається стійке відновлення - компанія подолати бар'єр 0,5 млрд грн і продемонструвала кумулятивне зростання доходів більш ніж вдвічі порівняно з докризовим 2018 р., що свідчить про досягнення якісно нового етапу розвитку.

Детальний структурний аналіз фінансових показників компанії ТОВ “ПРАЙСУОТЕРХАУСКУПЕРС АУДИТ” розкриває особливості диверсифікації доходної бази компанії за різними видами професійних послуг протягом досліджуваного періоду (табл. 2.4). Аналіз структури доходів ТОВ "ПРАЙСУОТЕРХАУСКУПЕРС АУДИТ" демонструє домінування інших аудиторських послуг, обсяг яких зріс з 177,3 млн грн у 2019 р. до 274,43 млн грн у 2024 р., що свідчить про диверсифікацію послуг та адаптивність до регуляторних змін. Значне зростання доходів від обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств суспільного інтересу, більш ніж утричі за 2019-2023 рр., вказує на зміцнення позицій компанії у сегменті великих клієнтів. Спостерігається волатильність доходів від аудиту інших юридичних осіб та неаудиторських послуг. Зокрема, після суттєвого зниження у 2022 р.,

доходи від аудиту інших юридичних осіб досягли максимуму в 50,84 млн грн у 2024 р. Водночас, відсутність показників надання дозволених неаудиторських послуг підприємствам, яким надавався обов'язковий аудит, у 2020, 2021 та 2024 рр. свідчить про стратегію компанії щодо збереження репутації незалежності.

Таблиця 2.4

Динаміка доходів ТОВ “ПРАЙСУОТЕРХАУСКУПЕРС АУДИТ” за видами послуг, млн грн

Види послуг	Рік						
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2024 до 2019, %
Доходи від надання послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, і суб'єктів, що належать до групи компаній, материнською компанією яких є такі підприємства	43,75	105,59	118,80	144,49	183,48	144,83	3,3 р.
Доходи від надання послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності інших юридичних осіб	25,26	34,04	36,85	16,30	36,58	50,84	2,0 р.
Доходи від надання дозволених неаудиторських послуг тим підприємствам, що становлять суспільний інтерес, яким надавались послуги з обов'язкового аудиту фінансової звітності	0,72	-	-	0,03	0,97	-	-
Доходи від надання дозволених неаудиторських послуг іншим підприємствам, що становлять суспільний інтерес, яким не надавались послуги з обов'язкового аудиту фінансової звітності	5,22	5,57	2,64	0,30	2,92	11,36	2,2 р.
Доходи від надання неаудиторських послуг іншим, ніж вказаним вище, юридичним особам	59,29	61,97	70,46	69,13	83,134	88,52	149,30
Інші аудиторські послуги	177,30	136,69	130,55	101,54	169,43	274,43	154,78
Всього	311,54	343,97	359,31	331,77	476,52	569,98	182,95

Джерело: за даними [29].

Проведений аналіз структурної організації ринку аудиторських послуг в Україні засвідчує домінуючі позиції міжнародних аудиторських мереж, зокрема компаній “Великої четвірки” (PwC, Deloitte, KPMG, EY), які контролюють значну частку ринкової капіталізації та обслуговують переважну більшість великих корпоративних клієнтів. Ця концентрація ринкової влади обумовлена високим рівнем професійних компетенцій міжнародних фірм, їх глобальною репутацією та здатністю надавати комплексні послуги відповідно до міжнародних стандартів аудиту та фінансової звітності.

Водночас вітчизняні аудиторські компанії займають невелику частину українського ринку аудиторських послуг, зосереджуючись переважно на обслуговуванні малого та середнього бізнесу, що характеризується меншою вартістю контрактів та обмеженим спектром послуг. Така асиметрія ринкової структури створює виклики для розвитку національної аудиторської галузі та підвищує залежність українського ринку від міжнародних гравців, особливо в сегменті високотехнологічних та спеціалізованих аудиторських сервісів.

Дослідження впливу кризових періодів на функціонування аудиторських компаній виявило критичну роль цифрових технологій у забезпеченні операційної стійкості та адаптивності до змінних ринкових умов. Компанії, які своєчасно інвестували в цифровізацію аудиторських процесів, автоматизацію документообігу та впровадження хмарних рішень, продемонстрували значно вищий рівень резилієнтності під час пандемічних обмежень та воєнних дій.

Аналіз ефективності цифрових трансформацій у сфері вітчизняних аудиторських послуг підтверджує необхідність подальшого поглиблення процесів діджиталізації як стратегічного пріоритету розвитку галузі. Впровадження технологій штучного інтелекту, машинного навчання та blockchain-рішень не лише підвищує якість та швидкість вітчизняних аудиторських процедур, але й забезпечує українським компаніям конкурентні переваги в умовах зростаючої складності бізнес-середовища та регуляторних вимог.

Особливої актуальності набуває розвиток цифровізації для вітчизняних аудиторських компаній, оскільки технологічна модернізація може стати ключовим фактором подолання структурних дисбалансів ринку та зміцнення конкурентних позицій національних гравців. Стратегічні інвестиції в цифрові технології дозволяють локальним фірмам підвищувати ефективність операційних процесів, розширювати географію надання послуг, формувати нові бізнес-моделі, орієнтовані на інноваційні форми клієнтського сервісу.

РОЗДІЛ 3.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АДАПТИВНОСТІ РИНКУ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ У КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ

Стратегічна адаптація аудиторських фірм в умовах економічної нестабільності визначається ступенем їх технологічної трансформації та цифровізації процесів. Кризові явища актуалізують впровадження інноваційних рішень для збереження операційної стійкості. Ключовим механізмом антикризової адаптації є перехід від статичних аудиторських моделей до динамічних цифрових систем управління ризиками. Інтеграція технологій машинного навчання, штучного інтелекту та алгоритмічного прогнозування забезпечує виявлення фінансових загроз та адаптацію стратегій у реальному часі, підвищуючи гнучкість бізнес-процесів і превентивні можливості організації.

Інноваційні технології відіграють вирішальну роль у трансформації аудиторської діяльності в умовах нестабільності. Системи штучного інтелекту, автоматизовані платформи для виконання аудиторських завдань, інструменти СААТс (Computer-Assisted Audit Techniques) і технології безперервного аудиту дозволяють здійснювати моніторинг у реальному часі, обробляти великі масиви даних, оперативно виявляти аномалії та шахрайські схеми [40]. Це пришвидшує виконання робіт, підвищує якість, надійність і прозорість результатів аудиту.

Завдяки ефективному залученню технологій у 2025 році очікується зростання доходів світового ринку аудиторських послуг до 235,91 млрд дол. США. Прогнозований середньорічний темп зростання у період 2025-2033 рр. становить 4,11 %, що свідчить про стабільну позитивну динаміку розвитку галузі. Згідно з прогнозами Market Data Forecast, до 2033 р. загальний обсяг ринку аудиторських послуг сягне 325,61 млрд дол. США [47].

Проте, впровадження цифрових технологій потребує значного ресурсного забезпечення, включаючи капітальні інвестиції в розвиток

цифрової інфраструктури, закупівлю спеціалізованого програмного забезпечення та підвищення цифрових компетенцій персоналу аудиторських компаній. Державні капітальні інвестиції, спрямовані на підтримку технологічної модернізації професійних послуг, є важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних аудиторських компаній у глобальному цифровому середовищі (рис. 3.1).

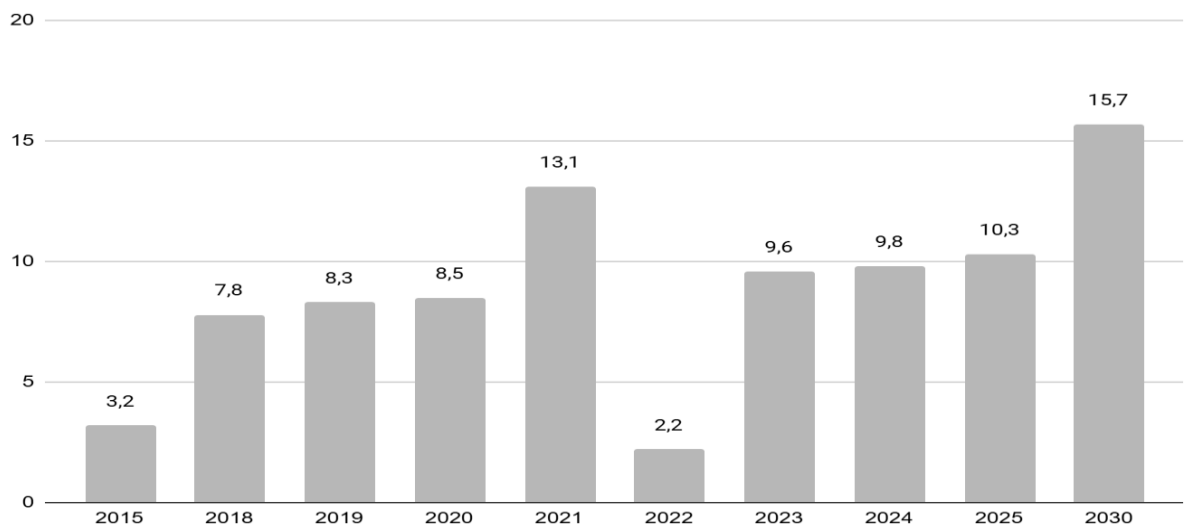

Рис. 3.1. Капітальні державні інвестиції України у діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку, млрд грн

Джерело: за даними [33].

Капітальні державні інвестиції у правову та облікову діяльність в Україні протягом 2015-2023 рр. характеризувались нерівномірною динамікою. Після мінімального рівня у 2015 р. спостерігалось стійке зростання до 2019 р. , що відображало посилення євроінтеграційних реформ та розвиток ринкової інфраструктури. Пікове значення досягнуто у 2021 р. внаслідок макроекономічної стабілізації після пандемії та цифрової трансформації звітності. У 2022 р. відбулось різке скорочення до 2,2 млрд грн через переорієнтацію бюджетних ресурсів на оборонні потреби.

Показник 2023 р. засвідчив відновлення економічної активності та підтримку правово-облікової інфраструктури завдяки міжнародній технічній допомозі. Така тенденція зумовлена активізацією міжнародної технічної

допомоги, зокрема у сфері фінансового моніторингу, здійсненням заходів щодо усунення корупції, сприянню прозорості бізнес-середовища. Прогноз збільшення капітальних державних інвестицій на період 2025-2030 рр. демонструє значне прискорення зростання фінансування даного сектору з 10,3 млрд грн у 2025 році до 15,7 млрд грн у 2030 році.

Спрямування капітальних інвестицій на розвиток національних аудиторських компаній сприятиме формуванню більш збалансованої конкурентної структури ринку професійних послуг, що характеризується зменшенням домінування міжнародних мереж та зміцненням позицій вітчизняних гравців. Така інвестиційна політика створюватиме передумови для підвищення рівня конкурентної боротьби між учасниками ринку, що стимулюватиме інноваційний розвиток, покращення якості послуг та оптимізацію цінової політики на користь клієнтів.

З березня 2022 р. уряд України запровадив "Державну програму релокації підприємств" для підтримки бізнесу на постраждалих територіях. До травня 2022 р. програмою скористалися понад 500 компаній, отримавши допомогу у підборі земельних ділянок, обладнання та переміщенні персоналу. Паралельно реалізувались заходи стимулювання підприємництва через пільгове кредитування та грантову підтримку. У квітні 2022 р. Німеччина та банк KfW надали Україні кредит 150 млн євро терміном на 15 років з пільговим періодом для розвитку малого та середнього бізнесу. ЄБРР у межах пакета стійкості виділив 2 млрд євро на підтримку українських підприємств, відновлення критичної інфраструктури та післявоєнну реконструкцію.

Не менш важливим чинником успішної адаптації виступає безперервний розвиток професійних компетенцій персоналу. Сучасний аудитор має володіти не лише глибокими знаннями з бухгалтерського обліку та фінансів, а й навичками роботи з цифровими інструментами, розумінням принципів кіберзахисту та аналітики великих даних. У 2025 р. провідні компанії, зокрема PricewaterhouseCoopers, активно інвестують у професійний розвиток кадрів, організовуючи внутрішні навчальні програми з тем аналітики, AI-технологій

та кібербезпеки, визнаючи ці компетенції вирішальними для ефективного функціонування в умовах невизначеності.

Усі вищезгадані фактори сприяють формуванню нової архітектури бізнес-моделей вітчизняних аудиторських фірм. Традиційний підхід із фіксованою оплатою поступово змінюється на гнучкі, результатоорієнтовані моделі (outcome-based), що дозволяють краще відповідати очікуванням клієнтів, знижувати їхні ризики та підвищувати лояльність. Для реалізації таких моделей необхідне системне використання аналітики даних, зокрема інтеграція історичних і поточних фінансових показників для побудови прогнозів, планування ресурсів і вдосконалення структури послуг.

Стратегія клієнтоорієнтованості набуває домінуючого значення в аудиторській діяльності. Індивідуалізований підхід до потреб клієнтів, прозора комунікація, оперативне реагування на запити та надання рекомендаційної підтримки значно підвищують рівень довіри до аудиторської компанії та зміцнюють її ринкові позиції. У контексті довгострокового розвитку важливою залишається інтеграція принципів ESG, побудова стабільних партнерських моделей співпраці, а також впровадження адаптованих технологічних рішень, які підтримують сталий розвиток навіть у посткризовий період. Інвестиції в інновації, розвиток персоналу та цифрову трансформацію розглядаються як найефективніша форма запобігання майбутнім кризам та гарантія успішного функціонування аудиторських фірм.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволили обґрунтувати наступні висновки:

Світові економічні кризи являють собою рекурентні феномени в глобальній економічній системі, що характеризуються циклічністю та детермінуються множинними факторами. Ці кризові явища можуть бути спричинені різноманітними ендегенними та екзогенними чинниками, включаючи структурні дисбаланси, фінансові шоки, геополітичні конфлікти та технологічні зрушення, що підкреслює комплексність та мультифакторність їх природи.

Ринок аудиторських послуг, як складова фінансової інфраструктури, демонструє високу чутливість до кризових явищ. Аналіз впливу світових економічних криз на ринок аудиторських послуг засвідчив амбівалентний характер цього впливу: з одного боку, кризи призводять до скорочення попиту на аудиторські послуги, з іншого – підвищують потребу в якісному аудиті для забезпечення прозорості та достовірності фінансової звітності в умовах підвищених ризиків.

Світові економічні кризи мають суттєвий вплив на функціонування аудиторських компаній, стимулюючи адаптивні та інноваційні процеси в галузі. Міжнародні аудиторські фірми демонструють високу резилієнтність, імплементуючи стратегії диверсифікації послуг, оптимізуючи операційні системи та впроваджуючи передові технологічні рішення. Ключовими учасниками глобального ринку аудиторських послуг є компанії так званої “Великої четвірки”. До цієї групи належать Deloitte, PWC, EY та KPMG. Саме ці компанії формують основні тенденції в галузі.

Дослідження стану українського ринку аудиторських послуг в умовах глобальної економічної нестабільності виявило значні структурні деформації, включаючи концентрацію ринку, зниження кількості аудиторських фірм та трансформацію структури послуг. Кількість суб’єктів аудиторської діяльності

починаючи з 2019 р. поступово зменшується. В порівнянні з 2019 р. у 2024 р. кількість САП в Україні зменшилась на 93 або на 10,3%. Ефективність функціонування вітчизняного ринку значною мірою залежить від адаптивності аудиторських компаній до змінних ринкових умов та їх технологічної оснащеності. Український ринок аудиторських послуг характеризується високим рівнем насиченості та значною концентрацією ринкової влади в сегменті компаній "Великої четвірки".

Серед провідних гравців глобального ринку аудиторських послуг особливої уваги заслуговує компанія PricewaterhouseCoopers (PwC), яка посідає домінуючі позиції у міжнародній мережі професійних сервісів та демонструє винятковий рівень експертизи у сфері аудиту, оподаткування та стратегічного консалтингу. Корпоративна присутність PwC охоплює понад 150 країн світу, що забезпечує глобальний охопит клієнтської бази та дозволяє компанії надавати інтегровані міжнародні рішення для транснаціональних корпорацій, урядових інституцій та організацій третього сектору. Аналіз структури доходів ТОВ “ПРАЙСУОТЕРХАУСКУПЕРС АУДИТ” демонструє домінування інших аудиторських послуг, обсяг яких зріс з 177,3 млн грн у 2019 р. до 274,43 млн грн у 2024 р., що свідчить про диверсифікацію послуг та адаптивність до регуляторних змін.

Аналіз міжнародного досвіду засвідчив, що найбільш стійкими до кризових впливів виявляються аудиторські компанії, які своєчасно впроваджують інноваційні технології, розвивають цифровізацію аудиторських процесів та формують комплексні пакети послуг, орієнтовані на управління ризиками та антикризове консультування. Завдяки ефективному залученню технологій у 2025 році очікується зростання доходів світового ринку аудиторських послуг до 235,91 млрд дол. США. Прогнозований середньорічний темп зростання у період 2025-2033 рр. становить 4,11 %, що свідчить про стабільну позитивну динаміку розвитку галузі. Згідно з прогнозами Market Data Forecast, до 2033 р. загальний обсяг ринку аудиторських послуг сягне 325,61 млрд дол. США.

Обґрунтовано необхідність розробки стратегічних напрямів адаптації ринку вітчизняних аудиторських послуг до умов економічної нестабільності, що включають: стимулювання технологічних інновацій, розвиток спеціалізованих антикризових аудиторських послуг та зміцнення професійних компетенцій аудиторів у сфері ризик-менеджменту.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що стратегічне планування розвитку ринку аудиторських послуг має базуватися на прогнозуванні кризових сценаріїв та формуванні превентивних механізмів адаптації, що забезпечить стабільність функціонування аудиторської галузі навіть в умовах значних економічних потрясінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аудит: методика і організація : навч. посібник / Н.І. Гордієнко, О.В. Харламова, Ю.І. Мізік, О.О. Конопліна. Харків : Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова 2017, ст. 5-6.
2. Аудиторська палата України. URL: <https://www.apu.com.ua/>.
3. Базюта Х. Розробка та економічне обґрунтування стратегії цифрової трансформації підприємства: кваліфікаційна магістерська робота. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/46871/1/%d0%9a%d0%a0%d0%9c%20%d0%a5.%d0%91%d0%b0%d0%b7%d1%8e%d1%82%d0%b0%202024.pdf>.
4. Возняк Г.В. Сутність та причини виникнення фінансово-економічних криз: теоретичні аспекти. Збірник III Міжнародної науково-практичної конференції “Фінансові інструменти сталого розвитку держави в умовах системної економічної трансформації”, 20 червня 2024 року на базі Херсонського національного технічного університету. С. 289–292.
5. Грибач О.В. Діагностика фінансової нестабільності в умовах глобальної економічної кризи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3833>.
6. Григор'єва О.В., Міщенко А.Ю. Кризові явища в економіці та їх прояви на підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. № 13 (1). С. 76–79.
7. Грицюк Н.О., Сак Т.В. Вплив пандемії COVID-19 на світову економіку. *Економічний простір*. 2021. № 165. С. 33–38.
8. Грищук А.С. Обґрунтування стратегії забезпечення конкурентоспроможності компанії з урахуванням ризиків : кваліфікаційна магістерська робота. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/529cf93d-2497-49fa-9feb-ac8e51be7e23/content>.
9. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Дж Т. Сценарії трансформації фінансових ринків в умовах глобалізації.

Processes, Strategies, Technologies: International Scientific Conference Innovative Economy (Part I, January 27, 2017. Kielce, Poland). 2017. С. 49–52.

11. Дяченко А.В. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019-2020 рр. в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2021. № 3. С. 19–30.
12. Єпіфанова І.Ю., Дзюбко М.Ю. Формування стратегії розвитку підприємства в сучасних умовах. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2017. Т. 22. Вип. 2 (55). С. 99–103.
13. Кисильова К.С., Тарасенко С.В., Карінцева О.І. Нова світова економічна криза – причини та тенденції. *Економічні проблеми сталого розвитку* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених імені професора Балацького О.Ф. Суми, 2020. С. 31–32.
14. Кулинич М.Б., Матвійчук І.О., Сафарова А.Т., Герасименко Т.О. Діджиталізація обліку, аналіз та оподаткування в системі управління підприємством. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2021. № 64. С. 57–63.
15. Ливдар М. Вплив фінансової глобалізації на світові фінансові кризи. *Наукові перспективи*. 2022. № 9 (27). С. 30–35.
16. Лубенченко О.Е. Практичні аспекти моніторингу системи контролю якості аудиту зовнішньоекономічної діяльності. *Статистика України*. 2016. № 2. 90 с.
17. Лященко А.С. Економічне обґрунтування напрямів підвищення доходності підприємства ТОВ АФ «ПрайсвотерхаусКуперс (Аудит)» : дипломна робота на здобуття ступеня бакалавра за освітньо-професійною програмою «Економіка бізнес-підприємства» спеціальності 051 «Економіка». URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/4f416e76-1cad-4498-ba77-d433ca0c9322/content>.
18. Мацелюх С.-Х.Р. Економічні кризи у глобалізованій економіці. : кваліфікаційна магістерська робота. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/10/Matseliukh-S.-KH.-R.pdf>.

19. Мельниченко О.А. Антикризова політика держави: сутність та складові. *Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 берез. 2015 р.) : у 2 ч. Ч. 1. Київ : Вид-во КНУКіМ, 2015. С. 317–320.
20. Міжнародні стандарти аудиту. URL: https://www.apob.org.ua/?page_id=3482.
21. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-1_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf.
22. Мохненко А.С. Система прийняття управлінських рішень на підприємстві в умовах економічної кризи. *Вісник економічної науки України*. 2015. № 2. С. 62–65.
23. Мямлін В.В. Криза економіки як відображення кризи економічної теорії. *Modern research in world science : The 7th International scientific and practical conference (October 2-4, 2022) SPC "Sci-conf.com.ua", Lviv, Ukraine. 2022*. С. 1040–1045.
24. Назарова К., Негоденко В., Міняйло В. Ринок аудиторських послуг в Україні. Міжнародний науково-практичний журнал *"Товари і ринки"*. 2021. № 4. с. 6-13.
25. Омельчук В.І. Розвиток глобального ринку аудиторської діяльності в умовах цифровізації : магістерська дисертація на здобуття ступеня магістра за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка» зі спеціальності 051 «Економіка». URL: <https://ela.kpi.ua/items/2197b2e4-8d83-44c0-9164-62642de39014>.
26. Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю. URL: <https://www.apob.org.ua/>.
27. Ортіна Г.В. Антикризовий потенціал реального сектора економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 18. С. 81–84.
28. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>.

29. Прозорість PwC Україна. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/services/assurance/transparency-report.html>.
30. Пугачов М.І., Марущак С.М., Воронова О.В. Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав. URL: <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6b359171-0ff8-49c5-88d7-c05c9d438194/content>.
31. Разборська О.О., Пудкалюк Х.О. Якість аудиторських послуг в Україні. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 67–75.
32. Скрипченко І. Економічна криза 2007-2008 років як чинник появи масових протестних рухів в США. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1923036>.
33. Статистичний щорічник України за 2023 рік / за ред. І.Є. Вернера. 2023. 181 с.
34. Сушарник Я.А. Теорія фінансово-економічних криз в контексті економічного аналізу та статистики, 2024. С. 37–40.
35. Хомич В.В. Моделювання фінансової стійкості підприємства в нестационарних умовах : магістерська дисертація на здобуття ступеня магістра за освітньо-професійною програмою «Економічна кібернетика» зі спеціальності 051 «Економіка». URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/af9be507-bfa2-4734-a783-fb8b755494fb/content>.
36. Шабельник Т.В., Марена Т.В., Шабельник М.М. Моделювання виникнення світових фінансових криз у системі забезпечення фінансової безпеки країн. *Бізнес Інформ*. 2020. № 3. С. 75–82.
37. Шиш А.М. Хмарні технології у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі в Україні: аналіз відмінностей та стратегії адаптації до місцевого контексту. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/13/10>.
38. Шульга С.В. Аудиторська діяльність в Україні в умовах євроінтеграції: теорія, методологія, організація : дисертація. URL: <http://nasoa.edu.ua/wp->

content/uploads/zah/shulha_dis.pdf.

39. Юридична газета: Аудит: як бути фінансово-прозорим та покращити ефективність управління. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/audit-yak-buti-finansovoprozorim-ta-pokrashchiti-efektivnist-upravlinnya.html>.
40. CaseWare Ukraine. URL: <https://caseware.com.ua/en/>.
41. Mises L. The Causes of the Economic Crisis. URL: <https://libertymedia-library.s3.amazonaws.com/Ludwig+von+Mises/The+Causes+of+the+Economic+Crisis+and+Other+Essays+Before+and+After+the+Great+Depression.pdf>.
42. PricewaterhouseCoopers. URL: <https://www.pwc.com/>.
43. The Accountancy Age. URL: <https://www.accountancyage.com/>.
44. The Accounting Today. URL: <https://www.accountingtoday.com/>.
45. The Big 4 Accounting Firms. URL: <https://big4accountingfirms.com/top-10-accounting-firms>.
46. The Global Database. URL: <https://www.globaldatabase.com/>.
47. The Market Data Forecast. URL: <https://www.marketdataforecast.com/market-reports/auditing-services-market>
48. The Statista. URL: <https://www.statista.com/>.
49. The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD>.

ДОДАТКИ